

Улуттук банк Башкармасынын
2009-жылдын 16-декабырындагы №49/6
токтому менен кабыл алынган

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК БАНКЫ**

**2010-ЖЫЛГА АКЧА-КРЕДИТ
САЯСАТЫНЫН НЕГИЗИ БАГЫТТАРЫ**

**Бишкек
2009**

КИРИШҮҮ

1. ЭКОНОМИКАНЫН ӨНҮГҮҮСҮ ЖАНА 2009-ЖЫЛДЫН АКЫРЫНА КАРАТА АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ БОЮНЧА БАЯНДАМА

1.1. Экономикалык шарттардын өнүгүүсү жана 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча күтүлүп жаткан натыйжалар

1.2. Акча-кредит саясатын жүзөгө ашыруудан күтүлүп жаткан натыйжалар

2. ЭКОНОМИКАНЫН 2010-ЖЫЛДАГЫ ӨНҮГҮҮ КЕЛЕЧЕКТЕРИ

2.1. Ички жана тышкы факторлор, келип чыгышы мүмкүн болгон тобокелдиктер

2.2. Экономиканын өнүгүүсү

2.3. Инфляцияны болжолдоолор

3. АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫН 2010-ЖЫЛДА ЖҮЗӨГӨ АШЫРУУНУН

ШАРТТАРЫ

3.1. Акча-кредит саясатынын 2010-жылдагы максаттары

3.2. Акча-кредиттик программа

4. КОРУТУНДУ

КИРИШҮҮ

Бул документте региондо жана республикада учурда түптүлгөн экономикалык жагдайга анализдөөлөрдүн жана экономиканын негизги секторлорунун өнүүгүсүнө болжолдоолордун негизинде, Улуттук банктын 2010-жылга акча-кредит саясатынын максаттары жана милдеттери аныкталып, кыска мөөнөттүк мезгил аралыгындагы акча-кредит саясатына мүнөздөмөлөр келтирилген.

Документтин биринчи главасында финансы рыногунун негизги көрсөткүчтөрүнө ылайык, секторлор боюнча экономиканын учурдагы абалына иликтөөлөр, ошондой эле 2009-жылдын акырына карата жүргүзүлгөн акча-кредит саясатынан күтүлүп жаткан натыйжалары чагылдырылган.

Кийинки главада өлкө экономикасынын 2010-жылдагы өнүүгү келечектери баяндалып, ички жана тышкы факторлор, келип чыгышы мүмкүн болгон тобокелдиктер белгиленген. Бул жерде ошондой эле, экономиканын өнүүгү сценарийлери жана инфляцияны болжолдоолор да келтирилген.

Акча-кредит саясатын жүзөгө ашыруу принциптери жана республиканын экономикалык өнүүгүсүнүн мүмкүн болгон сценарийинин негизинде даярдалган акча-кредит программасынын варианттары үчүнчү главада чагылдырылган. Ушул эле жерде 2010-жылга максаттуу багыттар (ориентирлер) аныкталып, аларга жетишүүдө кыйынчылыктарды жараткан факторлор боюнча маалыматтар келтирилген. Акча-кредит саясатын иштеп чыгып, аны жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн арттырууга өбөлгө түзгөн, Улуттук банктын өнүүгү багыттары да ушул главада баяндалган.

Документке статистикалык маалыматтар кошо тиркелет.

Документти даярдоодо Финансы министрлигинин Кыргыз Республикасынын мамлекеттик финансы сектору боюнча 2010-жылга болжолдонгон маалыматтары (2009-жылдын 6-ноябрындагы), Өлкөнү 2010-2012-жылдары өнүктүрүү стратегиясынын (2009-жылдын 31-мартындагы) маалыматтары, 2010-2012-жылдар аралыгында электр энергиясына жана жылуулук энергиясына орто мөөнөттүк тариф саясаты (2009-жылдын 12-ноябрындагы), 2009-2010-жылдарга экономикалык жана финансылык саясат тууралуу меморандумдун Кыргыз Республикасы тарабынан даярдалган жана ЭВФтин кароосуна жөнөтүлгөн редакциясынын долбоорунда камтылган маалыматтар пайдаланылган, демек бул документ алдын-ала алынган маалыматтарга негизденүү менен даярдалгандыктан, анда келтирилген болжолдоолорго, аныксыздыктын орун алышы таасирин тийгизиши ыктымал.

1. ЭКОНОМИКАНЫН ӨНУГҮҮСҮ ЖАНА 2009-ЖЫЛДЫН АКЫРЫНА КАРАТА АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ БОЮНЧА БАЯНДАМА

1.1. Экономикалык шарттардын өнүгүүсү жана 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча күтүлүп жаткан натыйжалар

Экономиканын реалдуу сектору. 2009-жылы жалпы дүйнөлүк кризистик жагдай регионалдык экономикадагы чогуу алгандагы суроо-талаптын кескин кыскаруусуна алып келген. Ушул шартта Кыргызстандын экономикасы, экономикалык өсүш арымынын басаңдоосу жагдайын башынан кечирген.

2009-жылдын январь-ноябрь айларынын жыйынтыгы боюнча ИДПнын өсүш арымы 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 2,8 пайызды түзгөн, ал эми 2007-жылдын ушул учурундагыга салыштырганда 2008-жылдын январь-ноябрь айларында 7,1 пайызды түзгөн эле. «Кумтөр» алтын кенин казып алуу ишканаларын эске албаганда, ИДПнын өсүшү 3,9 пайызды түзгөн (2008-жылдын январь-ноябрь айларында 5,0 пайыз).

Ушуну менен бирге эле, көпчүлүк башка өлкөлөрдөгү, анын ичинде Россия менен Казакстандагы рецессия процессинин алкагында өсүштүн мындай көрсөткүчү, кыйла оптимисттик маанайды чагылдырат.

Секторлор боюнча алып караганда, алтын казып алуу тармактары сыяктуу эле, алтын казып алууга байланышы жок тармактардын эсебинен өнөр жай өндүрүшүнүн олуттуу түшүп кетүүсү, өсүштүн басаңдашынын негизги себептеринен болгон.

Дүң кошумча нарктын өсүшүнүн болжол менен тең жарымы, 2008-жылдын ушул эле мезгилиндеги 28,7 пайызга салыштырганда, 2009-жылдын 9 айынын жыйынтыгы боюнча 25,8 пайызды түзүү менен ИДПнын жалпы түзүмүндө үлүшү улам төмөндөп жаткан айыл чарбасы тарабынан камсыз кылынган. Жыл ичинде ИДПнын өсүшүнүн олуттуу бөлүгү кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн тармактарына атап айтканда, соода ишканаларына, транспорт жана байланышка туура келген. Натыйжада, кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн ИДПнын жалпы көлөмүндөгү салыштырма салмагы байкалаарлык артуу менен 2008-жылдын январь-сентябрь айларындагы 42,2 пайызга салыштырганда, 47,3 пайызды түзгөн.

Бүтүндөй алганда, 2009-жылы реалдуу ИДПнын көлөмү 2,5 пайызга көбөйүүсү болжолдонуп, номиналдык түрдө алганда ал 192,0 млрд. сомду түзөт, мында дефлятор 1,4 пайыз чегинде болот.

Негизги капиталга инвестициялар 2009-жылдын январь-ноябрь айларында 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда, 30,9 пайызга көбөйгөн, алдын ала эсептөөлөр боюнча 2009-жылы дүң инвестициялардын ИДПга карата салыштырма салмагы 24,8 пайыздан 30,6 пайызга чейин көбөйөт.

1-таблица. 2009-жылга ИДПны тармактар боюнча

	Айкын маалыматтар						Эсептик маалыматтар			
	учур.баа	салыш.баа	ИДПнын өсүшү	өсүш (айкын)	дефлятор	учур.баа	салыш.баа	ИДПнын өсүшү	өсүш (айкын)	өсүшкө салым
	2007		2008				2009			
Айыл чарбасы	38142,4	38 405,9	263,5	0,7%	24,5%	47 801,4	51 625,5	3 824,1	8,0%	2,1%
Тоо-кендерин казып алуу өнөр жайы	643,7	684,9	41,2	6,4%	21,5%	832,0	873,6	41,6	5,0%	0,0%
Кайра иштетүү өнөр жайы	14 074,9	17 395,6	3 320,7	23,6%	19,9%	20 852,2	17 724,4	-3 127,8	-15,0%	-1,7%
Э/энергиясын, газды, сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү	3 882,8	3 591,8	-291,0	-7,5%	14,7%	4 121,2	3 915,1	-206,1	-5,0%	-0,1%
Курулуш	5 070,4	4 523,2	-547,2	-10,8%	28,0%	5 789,3	7 236,6	1 447,3	25,0%	0,8%
Сода; автомобилдерди оңдоо	25 445,2	27 788,8	2 343,6	9,2%	24,0%	34 449,9	35 655,6	1 205,7	3,5%	0,7%
Мейманканалар жана ресторандар	1 707,9	1 933,8	225,9	13,2%	24,3%	2 404,3	2 476,4	72,1	3,0%	0,0%
Транспорт жана байланыш	10 561,1	13 697,6	3 136,5	29,7%	12,9%	15 458,2	16 231,1	772,9	5,0%	0,4%
Жана башкалар	23 211,5	23 998,6	787,1	3,4%	20,3%	28 861,7	29 150,3	288,6	1,0%	0,2%
Азык-түлүктөрдөн таза салыктар	19 157,8	20 613,8	1 456,0	7,6%	18,6%	24 443,4	24 736,7	293,3	1,2%	0,2%
ИДП	141 897,7	152 634,0	10 736,3	7,6%	21,2%	185 013,6	189 625,5	4 611,9	2,5%	2,5%

Экономикалык жигердүүлүктүн төмөндөшү шартында керектөөнүн кыскаруу тенденциясы байкалган, муну 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгы ичинде түпкү керектөөгө кеткен чыгашалар боюнча жана жыл башынан бери көлөмү төрттөн бирден көбүрөөккө түшүп кеткен импорттун төмөндөөгө ык койгон динамикасы да тастыктоодо. Бүтүндөй алганда, 2009-жылы керектөөнүн реалдуу алганда 10,0 пайызга төмөндөөсү күтүлүп, ал эми ИДПнын жалпы көлөмүндөгү анын үлүшү 97 пайызга жакынды түзөөрү болжолдонгон. Акчалай которуулардын келүүсү да кыскарууда. Ошону менен бирге эле, 2009-жылдын январь-август айлары үчүн маалыматтар боюнча орточо айлык эмгек акынын реалдуу өсүшү, 2008-жылдын январь-август айларындагы 7,2 пайызга караганда, 6,8 пайызды түзгөн.

Бюджет-салык саясаты. Дүйнөлүк финансылык кризистин орун алып турушу шартында Кыргызстандын бюджет-салык саясаты мамлекеттик финансы секторлорунун балансташуу көрсөткүчтөрүнүн начарлоосуна түрткү берген. Анткени кошумча бюджеттик чыгашаларга керектөөлөр өлкөдө ишкердик жигердүүлүктүн жалпы төмөндөшү, импорт көлөмүнүн кыскаруусу жана салык мыйзамдарына өзгөрүүлөрдүн киргизилиши алкагында, салык кирешелеринин олуттуу кыскаруусуна туш болгон.

2009-жылдын акырына чейин консолидацияланган¹ бюджеттин кирешелеринин 16,1 пайызга, анын ичинде мамлекеттик бюджеттин кирешелеринин 17,1 пайызга көбөйүүсү, Социалдык фонддун кирешелеринин (өкмөттүк чегерүүлөрдү кошо алганда) 13,4 пайызга артышы күтүлүүдө. Мында мамлекеттик бюджеттин кирешелеринин алгылыктуу өсүш арымы көбүнесе чет өлкө уюмдарынан жана мамлекеттерден расмий трансферттердин түшүүсү менен камсыз кылынат (Россия Федерациясынын гранты), ошол эле учурда салыктан түшүүлөр 2,4 пайызга кыскарат.

Мамлекеттик чыгашалар саясаты 2009-жылда социалдык гарантияларды жана мамлекеттин калайык-калк алдындагы милдеттенмелерин толук жана өз учурунда каржылоого, калктын эң аз камсыз болгон катмарына колдоо көрсөтүүгө жана инфраструктурага капиталдык чыгашаларды («Камбар-Ата-2» ГЭСин кошо алганда)

¹ Консолидацияланган бюджет дегенден улам, мамлекеттик бюджеттин жана Социалдык фонддун бюджетинин агрегирленген маалыматтарын түшүнүү зарыл.

багытталган. Натыйжада, консолидацияланган бюджеттин чыгашаларын 2008-жылдагыга салыштырганда 26,3 пайызга көбөйтүү болжолдоонуда.

Милдеттүү мамлекеттик камсыздандыруу системасында негизги өзгөчөлүктөр катары төмөнкүлөрдү белгилеп кетүүгө болот:

1. Эмгек акы фондусунан 2,0 пайыз өлчөмүндө топтоо элементин киргизүү. Мында, жумуш берүүчүдөн камсыздандыруу төлөмдөрүнүн тарифтеринин чени 2,0 пайызга (19 пайыздан 17 пайызга чейин) төмөндөтүлүп, кызматкер үчүн чендер 8,0 пайыздан 10,0 пайызга чейин көбөйтүлгөн, анын ичинде 8,0 пайызы мурдагыдай эле шарттуу-топтоо бөлүгүнө багытталып, 2,0 пайызы пенсиянын топтоо бөлүгүнө жумшалат (2010-жылдын 1-январынан тартып күчүнө кирет);
2. 2009-жылдын 1-июлунан тартып Эмгекчилердин саламаттыгын чыңдоо фондусу түзүлгөн, анын каражаты иштеп жаткандардын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн санаторий-курортторго дарыланууга алган жолдомолоруна төлөөлөргө, ошондой эле дарылоо-ден-соолукту чыңдоо мекемелеринин, балдардын ден-соолугун чыңдоо борборлорун күтүүгө жумшалат. Эмгекчилердин саламаттыгын чыңдоо фондусунун камсыздандыруу төлөмдөрүнүн тарифтери, жумуш берүүчү үчүн жумушчулардын же иштерди/кызмат көрсөтүүлөрдү аткарышкандардын пайдасына чегерилген төлөөлөрдүн бардык түрлөрүнөн 0,25 пайыз өлчөмүндө белгиленген;
3. Пенсиялардын базалык бөлүгүн каржылоо 2010-жылдан тартып, этап этабы менен мамлекеттик бюджетке которулат - 2014-жылга карата 100 пайызга жеткирүү менен өсүш жыйынтыгы менен каржылоо боюнча каражаттарды жылдык керектөөнүн 20 пайызы боюнча;
4. Пенсия өлчөмүн жогорулатуу: базалык бөлүгүн 800 сомго чейин (170 сомго же 27,0 пайызга), камсыздандыруу бөлүгүн 40,0 пайызга.

Бюджеттик көрсөткүчтөрдүн аткарылышынын учурдагы абалын эске алганда, консолидацияланган бюджеттин тартыштыгы 4,2 млрд. сом же ИДПга карата 2,2 пайыз деңгээлинде күтүлгөн.

Төлөм теңдеми. 2009-жылда күндөлүк операциялар эсебинин тартыштыгын ИДПга карата 2,0 пайызга чейин төмөндөтүү болжолдонгон (2008-жылы бул көрсөткүч ИДПга карата 11,9 пайызды түзгөн эле).

Өнүккөн өлкөлөрдөгү экономикалык төмөндөө жана сырьелук товардык рыноктордо эл аралык баалардын түшүп кетүүсү, Кыргыз Республикасынын тышкы соодалык операцияларына таасирин тийгизиши ыктымал. Алсак, өлкөнүн 2009-жылдагы тышкы соодалык жүгүртүүсү 17,4 пайызга төмөндөө менен 4 649,6 млн. АКШ долларын түзүшү мүмкүн. Соода балансынын тартыштыгы 1 220,6 млн. АКШ долларын түзүү менен 35,0 пайызга төмөндөйт.

2009-жылдын жыйынтыгы боюнча экспорттун 8,5 пайызга 1 714,5 млн. АКШ долларына чейин төмөндөшү болжолдонууда. Кыргызстандын соода боюнча өнөктөштөрүнөн болгон өлкөлөрдө ишкердик жигердүүлүгүнүн төмөндөөсү, экспорттук берүүлөрдүн азаюусуна таасирин тийгизген негизги фактордон болуп саналат. Мында, алтындын экспорттун дүйнөлүк баанын өсүшү сыяктуу эле, өндүрүштүн реалдуу көлөмүн арттыруунун эсебинен 11,9 пайызга көбөйтүү күтүлүүдө.

2009-жылы республикага алынып келинген товарлардын көлөмүн 21,8 пайызга 2 935,1 млн. АКШ долларына чейин төмөндөө

болжолдонгон. Импорттун көлөмүн азайтуу, энергия продукцияларынын жана керектөө товарларынын импортунун төмөндөшү менен шартталган.

Күндөлүк трансферттердин көлөмү 1 245,9 млн. АКШ долларын түзүү менен 15,6 пайызга төмөндөйт, бул эмгек мигранттарынан валюталык түшүүлөрдүн көлөмүнүн 26,3 пайызга кыскаруусу менен шартталат. Эмгек мигранттарынын которууларынын кыскаруусу, эң оболу, Кыргызстандан эмгек мигранттарынын негизги массасы орун алган Россияда жана Казакстанда¹ экономикалык жагдайдын начарлоосуна байланыштуу. Ушуну менен катар эле, акча которуулар боюнча валюталык түшүүлөрдүн кыскаруусунун орду Россия Федерациясынын Өкмөтүнөн 150,0 млн. АКШ долларындагы гранттык каражаттардын түшүүсү менен жабылат.

Капитал менен операциялар жана финансылык операциялар эсеби 2009-жылда 7,6 млн. АКШ доллар көлөмүндөгү 2008-жылдагы терс маанисине салыштырганда, 417,2 млн. АКШ доллар өлчөмүндө, оң болжолдонууда. Жылдын акырына чейин Кыргызстандын Россиянын алдындагы 193,6 млн. АКШ доллар өлчөмүндөгү карызын эсептен алып салуу да болжолдонууда. Ушуга байланыштуу капиталдык эсеп 214,4 млн. АКШ доллары көлөмүндө оң калыптанышы ыктымал. Финасы эсеби боюнча оң сальдонун 5,4 эсеге, 202,8 млн. АКШ долларына чейин көбөйүүсү күтүлүүдө, мында тике инвестициялардын көлөмү 232,4 млн. АКШ долларынан 33,8 млн. АКШ долларына чейин кыскарат, ал эми «башка инвестициялар» статьясы боюнча таза агылып кирүү, 169,4 млн. АКШ долларындагы таза агылып чыгууга караганда 186,9 млн. АКШ долларын түзөт.

Мамлекеттик секторго сырттан түшүүлөрдүн эсебинен «башка инвестициялар» статьясы боюнча таза агылып кирүүлөр камсыз кылынат. Бүтүндөй алганда, резиденттердин чет өлкөлөрдөгү активдеринин өсүшүнүн төмөндөшү жана резиденттерин тышкы дүйнө алдындагы милдеттенмелеринин көбөйүүсү күтүлүүдө, жеке сектор боюнча карыздык каражаттарды тартууга караганда, аларды тейлөөнүн артышы болжолдонууда.

Ошентип, жалпы төлөм теңдеми 154,9 млн. доллар өлчөмүндө оң калыптанат. Отчеттук мезгилдин акырына карата дүң эл аралык камдардын көлөмү товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн келечектеги импортунун 3,7 айын жабууга жетиштүү болот.

Реалдуу, эффективдүү алмашуу курсунун (РЭОК) индекси боюнча 2009-жылы күтүлүп жаткан натыйжалар

2009-жылдын акырына карата сомдун реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун (РЭОК) индекси 101,9² түзүп, 2008-жылдагы

¹ ЭВФтин маалыматтары боюнча 2009-жылы Россия экономикасынын төмөндөөсү 8,5 пайызды түзөт. Ал эми, Казакстанда өсүш 0,1-0,4 пайыз деңгээлинде катталат.

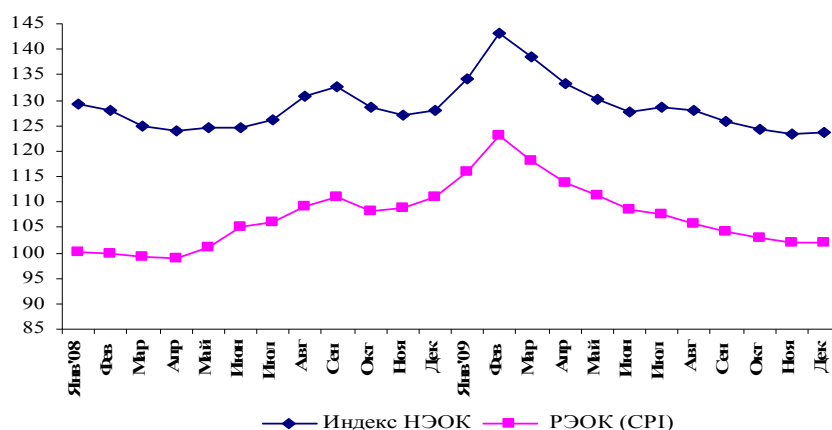
Жагдайдын начарлоосу ошондой эле. курулуш рыногунда, соода жана кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө жүрүшү да ыктымал. Бул тармактар эмгек мигранттары үчүн жумуш орундарынын негизги үлүшүн камсыз кылат.

² РЭОКту болжолдоодо сомдун соода боюнча негизги өнөктөн өлкөлөрдүн валюталарына карата 2009-жылдын октябрь айында калыптанган номиналдык алмашуу курсу пайдаланылган.

тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 8,2 пайызга төмөндөйт. РЭОК индексинин төмөндөшүнө негизги өнөктөш өлкөлөрдүн көпчүлүгүнүн номиналдык эки тараптуу алмашуу курсунун сомго карата чыңдалуусу сыяктуу эле¹, Кыргыз Республикасында соода боюнча өнөктөш өлкөлөргө² караганда инфляциянын кыйла төмөн деңгээлде экендиги таасирин тийгизет.

2009-жылы Кыргыз Республикасында инфляция 0,5 пайыз деңгээлинде болжолдонууда. Ал эми, соода боюнча негизги өнөктөш өлкөлөрдө бул көрсөткүч, алдын-ала эсептөөлөр боюнча 6,4 пайызды түзөт.

1-график. РЭОК жана НЭОК индекстеринин динамикасы (2000-ж. = 100)

Финансы рыногунун негизги индикаторлору. 2009-жылы республиканын финансы рыногунун катышуучуларынын тизмеси дагы кеңейген - Кыргызстанда мамлекеттик адистештирилген фондулар: Кыргыз Республикасынын Өнүктүрүү фондусу, Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусу өз ишин баштаган.

Жылдын 11 айынын жыйынтыгы боюнча Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусунун операцияларынын көлөмү 566,6 млн. сомду түзгөн. Бул фонддун ресурсунун наркын аныктоо үчүн «базалык чен» колдонууга киргизилген, ал республиканын акча рыногунун ченин эске алуу менен Улуттук банк тарабынан ар айлык негизде белгиленет. 2009-жылдын сентябрь айында Фонддун кредиттөөсү үчүн базалык чен жылдык 8,0 пайыз өлчөмүндө белгиленип, кийинки айларда да ушул деңгээлде сакталып турган. Базалык чендин ушул деңгээлде сакталып турушу шартында, түпкү карыз алуучу үчүн коммерциялык банктын же микрофинансылык уюмдун маржасын эске алуу менен ресурстардын максималдуу наркы 13,4 пайыздан (өнөр жайы, айыл-чарбасы) 21,0 пайызга чейинкини (микрокаржылоо) түзгөн. 2009-жылдын январь-ноябрь айларында улуттук валютадагы кредиттик

¹ 2009-жылдын октябрь айында АКШ долларынын орточо курсу 2008-жылдын декабрь айындага орточо курска салыштырганда, сомго карата 9,8 пайызга, орус рублине карата 5,0 пайызга Кытай юанине карата 10,1 пайызга, еврого карата 17,9 пайызга, япон иенасына карата 10,9 пайызга, өзбек сумуна карата 1,7 пайызга жана түрк лирине карата 13,5 пайызга чыңдалган.

² Кыргыз Республикасында баа деңгээли 2009-жылдын 9 айы ичинде 1,7 пайызга төмөндөгөн. Ал эми, соода боюнча негизги өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдө тиешелүү көрсөткүч, алдын-ала эсептөөлөр боюнча, 3,0 пайызга өскөн.

ресурстардын банктар аралык рыногунда ишке ашырылган операциялардын көлөмү 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда, 33,1 пайызга, 10,1 млрд. сомго чейин көбөйгөн. Мында, улуттук валютадагы банктар аралык кредиттер боюнча чендердин орточо деңгээли 1,2 пайыздык п.п. өсүү менен 8,3 пайызды түзгөн, «овернайт» кредиттери боюнча орточо чен 8,8 пайыз чегинде катталган.

Чет өлкө валютасындагы банктар аралык ички кредит рыногу - карыз алуулардын көлөмү 27,3 пайызга, 711,2 млн. сомго чейин төмөндөп, алардын орточо наркы 0,1 п.п. 6,0 пайызга чейин жогорулаган.

Валюта рыногу. 2008-жылдын үчүнчү чейрегинин акырында башталган сомдун АКШ долларына карата алсыздануу тенденциясы, 2009-жылдын январь-ноябрь айлары ичинде сакталып турган. Бул динамика валюталардын: товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр экспортунан түшүүлөрдүн, эмгек мигранттарынын акчалай которууларынын агылып кирүүсүнүн кыскаруусу менен шартталган. Мындан тышкары, бул тенденция ошондой эле, Кыргызстандын соода боюнча негизги өнөктөштөрүнөн болгон өлкөлөрдүн улуттук валюталарынын олуттуу алсызданышынан улам, рынок катышуучуларынын күтүүлөрү менен да бекемделген. Алсак, ички валюта рыногундагы жагдайдын чиеленишине олуттуу таасирди Казакстандын Улуттук банкы тарабынан февраль айынын баш жагында ишке ашырылган казак теңгесинин бир учурдагы девальвациясы кесепеттүү таасирин тийгизген. Бул ички валюта рыногунда валюта курстарынын динамикасына дароо эпкинин тийгизген: - АКШ долларынын жана евронуң курстары кескин жогорулап, казак теңгесинин кыргыз сомуна карата курсу төмөндөгөн. Мындай жагдайда Улуттук банк өз валютасынын алмашуу курсунун кескин өзгөрүлмөлүүлүгүнө жол бербөө максатында, рынокто АКШнын накталай эмес жана накталай долларын сатуучу катары иш алып барып, ошондой эле АКШ долларын накт ачкага айландыруу боюнча операцияларды жүргүзүү менен чет өлкө валютасына карата жогорку суроо-талаптарга карата чараларды көргөн. Натыйжада, 2009-жылдын январь-ноябрь айларында Улуттук банктын АКШ долларын сатуу боюнча операциялары 215,2 млн. АКШ долларын түзгөн.

Бүтүндөй алганда жылдын январь-ноябрь айлары ичинде АКШ долларынын эсептик курсу 11,4 пайызга, 1 АКШ долларына 43,9220 сомго чейин жогорулаган (салыштыруу үчүн алсак, 2008-жылдын тиешелүү мезгили ичинде доллардын эсептик курсу 11,0 пайызга, 1 АКШ долларына 39,2956 сомго чейин көтөрүлгөн эле).

Кыска мөөнөттүк аралыкта ички банктар аралык рыногундагы жагдайга таасирин тийгизген дүйнөлүк валюталардын туруксуз динамикасына, валюталык каражаттардын олуттуу көлөмүн топтоп турган Өнүктүрүү фондусунун финансылык планы жөнүндө маалыматтардын жетишсиздигине байланыштуу белгисиздик жагдайы да, кошумча болгон. Жыл акырына чейин чет өлкө валютасына карата суроо-талаптын артышы, АКШ долларынын улуттук валютага карата курсунун алгылыктуу чекте жогорулоо жагына басым жасоосу күчөшү ыктымал.

Мамлекеттик баалуу кагаздардын биринчилик рыногу. 2009-жылдын январь-октябрь айларында, мамлекеттик баалуу кагаздардын биринчилик рыногунда суроо-талап эки эмитенттин: Улуттук банктын (Улуттук банктын ноталары) жана Финансы министрлигинин (МКВ) сунуштарынан артып турган. Рыноктун мына ушул сегментинде жогорку

сууро-талаптын, ошондой эле банк тутумунда үстөк ликвиддүүлүктүн жогорку деңгээлде сакталып турушу, банктардын өз активдерин кризис мезгилинде жогорку ликвиддүү финансылык инструменттерге жайгаштырууга артыкчылык берип жаткандыгы менен түшүндүрүлөт. Натыйжада, январь-ноябрь айларында 2008-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда, Улуттук банктын ноталарынын эмиссиясынын орточо айлык көлөмү 14,0 пайызга, ал эми Финансы министрлигинин МКВларыныкы 6,8 пайызга көбөйүүсүнө карабастан, мамлекеттик баалуу кагаздардын кирешелүүлүгү, кароого алынып жаткан мезгил ичинде олуттуу төмөндөгөн (2008-жылдын биринчи жарым жылдыгында мамлекеттик баалуу кагаздардын биринчилик рыногунда кирешелүүлүк өсүш тенденциясына ээ болгон). 2009-жылдын ноябрь айында орточо айлык кирешелүүлүк январь айындагыга салыштырганда төмөндөгөн: бардык МКВлар боюнча 19,3 пайыздан 4,5 пайызга; бардык ноталар боюнча 12,4 пайыздан 1,4 пайызга чейин.

Кароого алынып жаткан 2009-жылы рыноктун ушул сегментин эки эмитент ортосунда макулдашып бөлүштүрүү ишке ашырылган. Натыйжада, Улуттук банк жүгүртүү мөөнөтү 1 айга чейинки мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунун кыйла кыска сегментинде эмитент катары иш алып барган, бул акча рыногуна ыңгайлуураак болгон. Ал эми Финансы министрлиги жүгүртүү мөөнөтү 3 ай болгон баалуу кагаздардан тартып жүгүртүү мөөнөтү бир жылдан ашкан мамлекеттик баалуу кагаздардын эмитенти болуп саналган. Мында, Финансы министрлиги МКВны кыска мөөнөттүү, 1 жылга чейинки мамлекеттик баалуу кагаз¹ катары калтырып, төлөө мөөнөтү 1 жылдан ашкан орто мөөнөттүк мамлекеттик баалуу кагаз - МКМны чыгаруу менен эмитирленген кагаздарды мөөнөттүүлүгү боюнча бөлүштүргөн. Демек, 2009-жылдын январь-ноябрь айларында МКВ дюрациясы 214 күндөн 180 күнгө чейин кыскарган.

Иштеп жаткан коммерциялык банктардын январь-октябрь айлары ичиндеги депозиттик базасынын жалпы көлөмү 17,2 пайызга көбөйүү менен бир мезгилдин акырына карата 34,6 млрд. сомду түзгөн (2008-жылдын январь-октябрь айлары ичинде депозиттердин көлөмү 15,5 пайызга өскөн эле). Улуттук валютада жаңыдан кабыл алынган депозиттер боюнча орточо пайыздык чен 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегисине салыштырганда, 0,3 п.п өсүү менен 2,8 пайызды түзгөн, ал эми валюталык депозиттердин наркы - 0,8 п.п өсүп, 1,6 пайызга чейин жеткен. Анын ичинде улуттук валютадагы мөөнөттүү депозиттер боюнча орточо пайыздык чен 2,0 п.п. жогорулоо менен 9,1 пайыз чегинде катталган, ал эми мөөнөттүү валюталык депозиттер боюнча орточо салмактанып алынган чен - 2,4 п.п өсүп, 8,0 пайызга чейинки өсүшкө ээ болгон.

Иштеп жаткан коммерциялык банктардын 2009-жылдын 9 айы ичиндеги кредит портфели 0,2 пайызга кыскарган жана октябрь айынын акырына карата 25,6 млрд. сомду түзгөн. (2008-жылдын январь-октябрь айларында кредиттик портфел 28,2 пайызга көбөйгөн эле). Улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттер боюнча орточо пайыздык чен январь-октябрь айлары ичинде 26,8 пайызды түзүү менен 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда 0,9 п.п жогорулаган. Чет өлкө

¹ Жүгүртүү мөөнөтү 18 жана 24 ай болгон МКВларды жайгаштыруу 2008-жылдын 23-октябрынан тартып Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2008-жылдын 2-октябрындагы №556 токтому менен алынып салынган.

валютасындагы кредиттер боюнча орточо пайыздык чен, 1,3 п.п жогорулоо менен 21,7 пайызды түзгөн.

Ошону менен бирге, эле кароого алынып жаткан мезгил ичинде банктык эмес финансы кредит мекемелери тарабынан реалдуу секторду кредиттөөнүн өсүшү уланган. Жылдын биринчи жарым жылдыгы ичинде алардын чогуу алгандагы кредит портфели 12,8 пайызга көбөйүү менен 8 329,8 млн. сомду түзгөн, бул экономикага жумшалган кредиттердин жалпы көлөмүнүн 24,7 пайызын түзөт (жылдын баш жагына карата анын үлүшү 22,4 пайыз).

1.2. Акча-кредит саясатын жүзөгө ашыруудан күтүлүп жаткан натыйжалар

Акча-кредиттик көрсөткүчтөргө анализдөөлөр жана 2009-жылдын акырына чейин болжолдоолор. 2009-жылда акча-кредит саясаты финансылык каатчылыктын кесепеттерин басаңдатуу жана республиканын экономикалык өнүгүүсүндө стагнацияга жол бербөө үчүн финансы системасынын туруктуулугун колдоого багытталган. Ушуга байланыштуу алдыга коюлган максаттар жана милдеттер 2009-2011-жылдарга акча-кредит саясатынын негизги багыттарында жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен Улуттук банктын 2009-жылга экономикалык саясаттын негизги багыттары тууралуу биргелешкен билдирүүсүндө чагылдырылган эле.

Негизги товарларга дүйнөлүк бааны төмөндөтүү жагына корректировкалоо менен чогуу экономикалык өсүш арымдарынын басаңдоосунун натыйжасында чогуу алгандагы суроо-талаптын төмөндөшү, республикада инфляциялык басымдын азайышына алып келген. Натыйжада, 2009-жылы инфляция динамикасы өткөн жылдардагы орточо деңгээлге чегинген. Өкмөт менен Улуттук банктын экономикалык ишкердиктин жигерин арттыруу боюнча кризиске каршы көргөн чаралары менен катар эле, бизнес коомчулуктун жагдайга шайкеш күтүүлөрүн калыптандырууга өбөлгө түзүү максатында, Улуттук банк, август айында акча-кредит саясатынын мурда жарыяланган сандык критерийин (15 пайызга жетпеген чектеги) 7,5 пайыздан ашпаган деңгээлге чейин азайтуу жагына кайрадан караган (2009-жылдын декабрь айы 2008 - жылдын декабрына карата).

Экономикалык өсүш арымынын басаңдашы болжолдогондой эле, акча топтомдорунун өсүш арымынын олуттуу төмөндөшү менен коштолгон. Алсак, кеңири мааниде колдонулуучу M2 арымы 2009-жылдын январь-ноябрь айларында (+) 4,1 пайызды түзгөн, ал эми M2X 7,2 пайызга өскөн.

Экономиканын M2 кеңири мааниде колдонулуучу акча менен монетизациялоо коэффициенти 19,9дан 18,5ке чейин төмөндөгөн (тиешелүүлүгүнө жараша 2008- жана 2009-жылдын ноябрь айынын акырына карата). Экономикага кредит ИДПдан пайыздарда алдынала алынган маалыматтар боюнча, 2008-жылдын ноябрь айынын акырындагы 16,5 пайыздан 2009-жылдын ноябрь айынын акырына карата 15,0 пайызга чейин төмөндөгөн. Мында, экономикага сом түрүндө жана чет өлкө валютасында берилген кредиттердин 2009-жылдын башынан тартып

төмөндөө арымы, тиешелүүлүгүнө жараша¹ 2,4 жана 3,1 пайыз деңгээлинде турууда. Ошентип, Кыргыз Республикасынын банк тутуму жетишээрлик запаска ээ экендигине карабастан, дүйнөлүк финансы каатчылыгы ага кесепеттүү таасирин тийгизген. Атап айтканда, соода боюнча негизги өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөр - Россия жана Казакстандан керектөө суроо-талабынын төмөндөшү, керектөөнүн кыскаруусуна алып келген, бул өз кезегинде, АКШ долларынын курсу боюнча белгисиздик жагдайынын күч алышы жана дүйнөлүк рыноктордо түптөлгөн жагдайлар менен катар эле, банк тутумунун экономиканы кредиттөөнү кыскартуусуна мажбур кылган. Мындан тышкары, накталай улуттук валютага суроо-талаптын олуттуу түзүүчүсүнөн болгон эмгек мигранттарынын акчалай которууларынын 26,3 пайызга кыскаруусу да, ушул жылда акчанын өсүш арымынын басаңдашына өз салымын кошкон.

2009-жылдын акырына чейин инфляция деңгээлинин төмөн болуп турушу шартында Улуттук банк, жыл акырында бюджеттик чыгашалардын олуттуу өсүшүн жана атайын фондунун ишинде олуттуу белгисиздик жагдайынын орун алышы, ошондой эле банк тутумунда үстөк камдардын жогорку деңгээлде сакталып турушун эске алуу менен экономиканы кредиттөөгө түрткү берген чараларды ишке ашырууну уланткан.

Акча сунушун калыптандыруу булактары. Акча-кредит саясатынын 2009-жылга негизги багыттарында белгиленген «... инфляциялык басым тобокелдиги менен экономикалык өсүштүн жоктугу тобокелдигинин ортосунда оптималдуу балансты табуу...», милдетин аткаруу менен Улуттук банк инфляциялык процесстердин басаңдоосу шартында, экономиканы кредиттөө көлөмүн колдоого алуу үчүн бир катар чараларды көргөн. Алсак, Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусу түзүлгөн; милдеттүү камдардын нормалары төмөндөтүлгөн; рефинансылоо инструменттери боюнча күрөөлүк камсыздоо тизмеси кеңейтилген. Бирок, акча-кредит саясатынын жогоруда ишке ашырылган чараларына карабастан, акча сунушуна таасир эткен кредиттик стагнация белгилери орун алууда. Улуттук банктын акча-кредит саясатынын, банк тутумунун экономиканы кредиттөөсүн арттыруусуна колдоо көрсөтүү үчүн түрткү берүүгө багытталган чаралары, банктардын өздөрүнүн өтө эле этияттык менен ишке ашырылып жаткан саясаты аркылуу кечендөөдө. Алар рыноктук агент катары кризис мезгилинде жана андан чыгууда рынок мыйзамына ылайык иш алып барышууда. Мына ушундай шартта, экономиканы өнүктүрүүнүн мамлекет тарабынан белгиленген артыкчылыктуу багыттарын түздөн-түз колдоого алуу, олуттуу натыйжага алып келет, мунун айкын мисалы катары Кытайды атоого болот.

2009-жылдын 11 айынын жыйынтыгы боюнча акча топтомдорунун төмөндө келтирилген өзгөрүү арымы, 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда басаңдоого жол берилгендигин чагылдырат:

¹ Банк тутумунун монетардык баяндама маалыматтары боюнча

	2009-жылдын 1-декабрына карата	2008-жылдын 1-декабрына карата
банктардан тышкаркы акча M0 –	3,5 пайызга	6,6 пайызга
кеңири мааниде колдонулуучу акча M2 –	4,1 пайызга	9,5 пайызга
кеңири мааниде колдонулуучу акча M2X –	7,2 пайызга	11,6 пайызга

Мында, АКШ долларынын курсунун өсүшүн эске албаганда, M2X кеңири мааниде колдонулуучу акчанын өсүшү азыраак болуу менен 4,5 пайызды түзгөн.

Улуттук банктын 2009-жылдын 11 айы ичиндеги таза чет өлкө активдери (ЧИА) 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда эң башкысы, Россия кредитинин жана грантынын эсебинен олуттуу өскөн, алардын көлөмү Улуттук банктын (-)148,4 млн. АКШ долларын таза сатуусунун ордун жапкан (2008-жылы Улуттук банктын таза сатып алуулары (+)70,6 млн. АКШ долларын түзгөн).

Улуттук банктын таза ички активдери (ЧВА) 2009-жылдын 11 айы ичинде акча базасын төмөндөткөн, Улуттук банктын таза ички активдеринин анын төмөндөшүнө кошкон салымы (-)28,9 пайызды түзгөн, (2008-жылдын январь-ноябрь айларында Улуттук банктын таза ички активдери, акча базасына таасир эткен эмес). Таза ички активдердин төмөндөшүнө атайын фондулардын иши орчундуу таасир тийгизген. Банк тутумунун 2009-жылдын январь-ноябрь айларындагы таза чет өлкө активдери (+) 41,2 пайыздык салымы менен, кеңири мааниде колдонулуучу M2X жогорулатуучу таасирин тийгизген, ал эми 2008-жылдын ушул эле мезгилинде анын салымы (+) 5,7 пайыз чегинде катталган.

Банк тутумунун таза ички активдери 2009-жылдын 11 айы ичинде кеңири маанидеги акчаны кыскарткан, банк тутумунун таза ички активдеринин M2X кеңири мааниде колдонулуучу акчанын өзгөрүүсүнө салымы (-) 33,6 пайыз чегинде бааланган.

2009-жылдын январь-ноябрь айларында M2X өсүш арымы 7,2 пайыз деңгээлинде калыптанган, M2X мультипликатору 1,41ден 1,35ге чейин төмөндөгөн. Мында, банктардан тышкаркы акчанын M2X кеңири мааниде колдонулуучу акча массасынын өзгөрүшүнө салымы, 2,1 пайыз деңгээлинде (2008-жылдын январь-ноябрь айларында - 4,1), M2X кеңири мааниде колдонулуучу акчада камтылган депозиттердин салымы 5,1 пайызда бааланган (2008-жылы - 7,5 пайыз).

Кароого алынып жаткан жылдын 11 айы ичинде банк тутумунун экономикага кредити 2,8 пайызга төмөндөгөн. Кыска мөөнөттүк мезгил аралыгында коммерциялык банктардын кредит портфелинин өсүш арымы адистештирилген фондулардын ишинин эсебинен өсүшкө ээ болору болжолдонууда. Жогоруда белгиленгендерди эске алганда, Улуттук банктын таза ички активдеринин акча сунушуна кошкон салымы, 2008-жылдагыга караганда, Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусунун иш алып баруусунун натыйжасында олуттуу болмокчу, ал эми банк тутумунун таза чет өлкө активдеринин салымы Кыргыз Республикасынын Өнүктүрүү фондусунун иши менен аныкталат.

Инфляция факторлору жана акча-кредит саясатынын максаттуу көрсөткүчүнүн аткарылышы. Экономикалык өсүштүн олуттуу басаңдоосу жана ага байланыштуу калайык-калктын акчалай кирешелеринин өсүш арымынын төмөндөшү, керектөө суроо-талабынын кыскаруусу сыяктуу терс процесстер, Кыргызстанда инфляция арымынын басаңдоосунун негизги факторлорунан болгон.

2009-жылы азык-түлүк товарларынын жана энергия продукцияларынын дүйнөлүк рынокторундагы жагдай бир аз турукташкан, бул да баалардын төмөндөө жагына корректировкаланышына алып келип, ал Кыргызстандын ички керектөө рыногундагы баанын, айрыкча импорттук продукцияларга баанын төмөндөшүнөн көрүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча, 2009-жылдын ноябрь айында керектөө бааларынын индексинин өсүшү жылдык мааниде алганда 0,4 пайызды түзгөн (2008-жылдын ушул эле мезгилинде – 19,0 пайыз).

Баанын төмөндөшү азык-түлүк товарларынын дээрлик бардык негизги топтору боюнча байкалган. Атап айтканда, нан азыктарына баа жылдык туюндурулган маанисинде 15,6 пайызга, майларга жана тоң майларга баа 16,6 пайызга, ал эми жашылча-жемиш продукцияларына 19,9 пайызга төмөндөгөн.

Ошондой болсо да, азык-түлүктөн башка товарларга жана кызмат көрсөтүүлөргө баанын уланып жаткан кымбаттоосу, өлкөдө баанын жалпы деңгээлин турукташтырууда жана инфляцияны болжолдоодо айрым бир тобокелдиктин орун алышын шарттаган.

Айкын алынган маалыматтарга жана акча-кредит саясатынын программалык сценарийи боюнча андан аркы өнүгүү тенденциясына баа берүүгө жараша 2009-жылы инфляция 0,5 пайызга жетпеген деңгээлде калыптанат деп болжолдоого болот (2009-жылдын декабрь айы 2008-жылдын декабрь айына карата).

2. ЭКОНОМИКАНЫН 2010-ЖЫЛДАГЫ ӨНҮГҮҮ КЕЛЕЧЕКТЕРИ

2.1. Ички жана тышкы факторлор, келип чыгышы мүмкүн болгон тобокелдиктер

2010-жылы акча-кредит саясатын жүзөгө ашыруу шарттары, тышкы макроэкономикалык факторлор менен гана эмес, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сектору тарабынан таасирдүү инвестициялык саясат таңуулаган белгисиздик жагдайынын олуттуу деңгээлде экендиги менен мүнөздөлөт.

Республикадагы макроэкономикалык жагдайга таасирин тийгизиши ыктымал болгон тышкы тобокелдиктерге, биринчи кезекте дүйнөлүк финансылык каатчылыктан кийин региондун экономикасынын жандануу арымынын канчалык деңгээлде болоорун, ошондой эле төмөнкү факторлорду чегерүүгө болот:

- глобалдуу азык-түлүк коопсуздугу проблемасынын чечилбегендиги;
- региондо суроо-талаптын төмөн бойдон сакталып турушу;
- Россияда, Казакстанда жана башка бир нече өлкөлөрдө жумуш орундарынын кыскарышы;

- мамлекеттик инвестициялардын пландаштырылган көлөмдө түшпөгөндүгү.

Ички тобокелдиктер:

- тарифтердин жогорулатылышына байланыштуу, экономикалык агенттердин иш алып баруусундагы белгисиздик жагдайы;
- салык режиминин туруксуздугу;
- айыл чарбасында өсүшкө жетишпегендик;
- бюджет-салык секторунда прогноздук көрсөткүчтөрдүн аткарылбашы;
- инвестициялык каражаттардын толук өздөштүрүлбөгөндүгү.
- энергетика секторундагы көйгөйлөр.

2.2. Экономиканы өнүктүрүү

Регионалдык экономикада экономикалык жагдайды андан ары жакшыртуу жана инвестициялык каражаттардын ийгиликтүү өздөштүрүлүшүнөн улам, каатчылыктын кесепеттерин четтетүү процессине дем берүү республиканын макроэкономикалык өнүгүүсүнүн программалык сценарийинин өзөгүндө камтылган.

Ишкердик жигердүүлүктүн жалпы төмөндөөсүнө карабастан өсүш үчүн өбөлгөлөр сакталып калган, бул ИДПнын реалдуу өсүшүн болжол менен алганда, 5,0 пайыз деңгээлинде камсыз кылат.

Болжолдонгон экономикалык өсүштү камсыз кылууда аныктоочу ролду транспорт жана байланыш, соода жүргүзүү сыяктуу кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн иши ойнойт. Соода операцияларынын жүгүртүүлөрүнүн өсүшү, соода боюнча негизги өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдүн экономикасынын алгылыктуу өнүгүү динамикасы менен шартталат. Мында, кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн негизги тармактарынын бири болгон транспорт жана байланыш тармагында убакыт өткөн сайын өсүш потенциалынын ыргагынын басаңдап бара жаткандыгы байкалууда.

Кайра иштетүү өнөр жайы стагнация абалында болуу менен 2010-жылдын экинчи жарым жылдыгында гана калыбына келе башташы ыктымал. Өндүрүштүн жогорулоосунда өнөр жай секторуна инвестициялар маанилүү роль ойношу мүмкүн. Ал эми «Кумтөр» алтын кенин казып алуу ишканаларында байкалаарлык өзгөрүүлөрдүн жүрүшү күтүлбөйт.

Энергосекторунда жагдай убакыт өткөн сайын турукташат. Камбар-Ата ГЭС-2нин 2009-жылдын декабрь айында белгиленген биринчи турбоагрегаттын ишке киргизүү Кыргызстандын экономикасынын 2010-жылдагы өнүгүүсүнө байкалаарлык салым кошуу менен электрэнергиясын, газды жана сууну өндүрүү, ошондой эле бөлүштүрүү тармагынын ыргактуу өнүгүүгө ык коюусун камсыз кылат.

Айыл чарбасында ыргактуу өсүш болжолдонууда. 2009-жылда жогорку түшүмдүүлүктүн орун алгандыгын эске алганда бул тармакта дүң кошумча нарктын көбөйүүсү 2010-жылы 1,0 пайыз деңгээлинде прогноздолууда.

Өлкөдө активдүү инвестициялык ишкердик, анын ичинде мамлекет тарабынан жүзөгө ашырылган инвестициялык иш жана республиканын калкынын кирешелеринин өсүшүнөн улам, керектөө талабынын

динамикасынын калыбына келиши экономикалык жигердүүлүктүн өсүшүн колдоого алган негизги факторлордон болот.

Бүтүндөй экономикалык жигердүүлүк сыяктуу эле, керектөө динамикасы да жарандардын кирешелеринин өсүшү менен аныкталып, импорттун белгилүү бир аралыкка тыным алуу динамикасы менен дал келиши ыктымал. 2010-жылы түпкү керектөөнүн 2009-жылдагы байкалаарлык кыскарышынан кийин бир аз көбөйүүсү күтүлөт. Мунун натыйжасында керектөө көлөмү болжол менен алганда 4 пайызга өсөт. Мында анын, 2009-жылдагыга салыштырганда ИДПга карата катышы 90,9 пайызды түзүү менен төмөндөөсү күтүлөт.

Дүң инвестициялардын реалдуу өсүшү 2010-жылда 20 пайыз деңгээлинде болжолдонууда, алардын кирешелерди пайдалануу боюнча ИДПнын түзүмүндөгү үлүшү 2009-жылдагы 30,6 пайызга караганда, 34,6 пайызды түзөт. Негизги капиталга каражат салуунун негизги булагынан болуп, ишканалардын жана калайык-калктын өздүк каражаттары сыяктуу эле, мамлекеттик каражаттар да болмокчу. Мында өнөр жайы, курулуш тармагы жана кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн негизги тармактары, инвестициялар жумшалган артыкчылыктуу багыттардан болот.

2- таблица. 2010-жылга пайдалануу боюнча ИДПны болжолдоолор

	2009		2010			
	Наркы (млн.сом.)	Салыш. салмагы (пайыздарда)	Дефлятор (пайыздарда)	Реалдуу өсүш (пайыздарда)	Наркы (млн. сом.)	Салыш. салмагы (пайыздарда)
Керектөө	186 010	96,7	9,8	4,2	210 960	90,9
Инвестициялар	58 821	30,6	13,7	20,0	80 385	34,6
Экспорт	84 514	44,0	13,1	7,3	104 486	45,0
Импорт	137 051	71,3	7,0	11,7	163 795	70,6
ИДП	192 294	100,0	14,9	5,0	232 037	100,0

Калайык-калктын чогуу алгандагы кирешелери 2010-жылы ыргактуу өсүшкө ээ болот, бул эң башкысы, коңшу өлкөлөрдө жалпы ишкердик жигердүүлүктүн бара-бара калыбына келиши менен шартталат. Керектөө жана инвестициялар боюнча прогноздук маалыматтардын негизинде эсептелинген кирешелердин өсүшү кароого алынып жаткан жылы реалдуу алганда 8 пайызга жакынды түзөт.

2010-жылда бюджет-салык саясатынын өнүгүүсүнүн программалык сценарийине ылайык консолидацияланган бюджеттин тартыштыгы 15,7 млрд. сомду же ИДПга карата 6,7 пайызды түзөт. Ал эми ЭВФти кошо алганда, донорлор сунуштаган бюджеттик тике колдоо көрсөтүүнүн ошондой эле, Өкмөттүн депозиттерин пайдалануунун эсебинен орду толук жабылмакчы.

Мамлекеттик бюджет 14,3 млрд. сом же ИДПга карата 6,2 пайыз тартыштыгы менен аткарылат. Мамлекеттик бюджеттин кирешелеринин жана гранттарынын жалпы көлөмү ИДПга карата 25,0 пайыз деңгээлинде, чыгашалар ИДПга карата 31,1 пайыз деңгээлинде пландаштырылууда. 2010-жылы утурумдук чыгашалардын болжол менен 14 пайызга көбөйүүсү, анын ичинде капиталдык чыгашалардын 57 пайызга көбөйүүсү

күтүлүүдө. Өткөн мезгилдегидей эле кирешелердин негизги үлүшү, салыктык түшүүлөргө туура келет. Мында, мамлекеттик бюджет каражаттардын жетишсиздигин башынан кечирүүсүн улантат. Мунун натыйжасында бюджеттин тартыштыгы жетишээрлик жогорку деңгээлде сакталып калат. Электр жана жылуулук энергиясына тарифтердин жогорулатылышына байланыштуу калктын эң эле аярлуу катмарын колдоого алууда мамлекеттин ролунун өсүшү, бюджеттин туруктуулугу үчүн белгилүү бир тобокелдиктен болуп калат. Ошондой эле, мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын ордун жабууга тышкы булактарды тартуунун зарылчылыгы да, бюджеттин балансташуусунун негизги факторлорунан болот.

Кыргыз Республикасынын 2010-жылга төлөм теңдемин болжолдоонун маңызында дүйнөлүк экономиканын¹, анын ичинде соода боюнча негизги өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдө² иштин бара-бара жандануусу камтылган.

2010-жылы төмөнкүлөрдүн жүрүшү күтүлүүдө:

- кен чыккан жаңы жерлерди өздөштүрүүнүн эсебинен, бир троян унциясы үчүн 955 доллар өлчөмүндөгү дүйнөлүк орточо баанын өкүм сүрүшү шартында, алтынды экспорттоо көлөмүн көбөйтүү;
- мунайга дүйнөлүк баанын баррель үчүн 76,5 долларга жакын деңгээли;
- мамлекеттик секторго 900 млн. АКШ доллар өлчөмүндө тышкы займды тартуу;
- мигранттардын акчалай которууларынын өсүшү;
- тике чет өлкө инвестицияларынын өсүшү;
- сырттан финансылык ресурстарды тартуунун улантылышы;
- Улуттук банктын эл аралык камдарын импорттун кеминде үч айы деңгээлинде колдоп туруу.

Жогоруда келтирилген өбөлгөлөр товар жүгүртүүнүн 2010-жылда 5,8 млрд. АКШ долларына чейин өсүшүнө түрткү берет. Кароого алынып жаткан жылда товарлардын экспортунун өсүш арымы 8,9 пайыз деңгээлинде болжолдонууда, товарлардын импортунун ушул эле көрсөткүчү 35,0 пайыз деңгээлинде болушу ыктымал.

Бүтүндөй алганда, жогоруда баяндалган тенденциялар күндөлүк эсептин тартыштыгынын 1,1 млрд. АКШ долларына чейин өсүшүнө алып келет, бул ИДПга карата 22,3 пайызга туура келет.

Өткөн жылдардагыдай эле, күндөлүк эсептин тартыштыгынын ордун жабуу чет өлкө инвестицияларынын агылып кирүүсү жана займдарды тартуунун эсебинен жүргүзүлөт. Ошентип, 2010-жылы жалпы алгылыктуу баланстын 81,7 млн. АКШ доллары өлчөмүндө сакталып турушу күтүлүүдө.

Болжолдоонун альтернат сценарийи ата мекендик экономиканын, региондун экономикалык жигердүүлүгүнүн кечендөө менен калыбына келип жатышы шартында өнүгүүсүн болжолдойт. Ушул сценарийдин алкагында 2010-жылы ИДПнын 3,3 пайыз деңгээлинде реалдуу өсүшү болжолдонууда, ал эми ИДПнын номиналдык көлөмү, ИДПнын

¹ ЭВФтин прогнозу боюнча 2010-жылы дүйнөлүк ИДПнын реалдуу өсүшү 3,1 пайызды, анын ичинде өнүгүп жаткан өлкөлөрдө 1,3 пайызды түзөт.

² ЭВФтин прогнозу боюнча 2010-жылы Россиянын реалдуу ИДПсы 1,5 пайызды, Казакстандыкы 2,0 пайызды түзөт.

дефляторунун 9,2 пайыздык пунктка көбөйүүсү шартында, 227,0 млрд. сомду түзөт. Кызмат көрсөтүү чөйрөсү, өнөр жайы жана курулуш тармактары экономикалык өсүштүн негизин түптөгөн багыттардан бойдон калат.

Экономиканын өнүгүүсүнө эң чоң салымды 2010-жылы кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн өнүгүүсү кошмокчу, анын өсүш арымы 4,1 пайыз деңгээлинде күтүлүүдө. Кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн негизги тармактарынын иши соода экономикалык байланыштын өнүгүшү менен колдоого алынат.

Кароого алынып жаткан жылы өнөр жай өндүрүшүнүн 3,2 пайыз деңгээлде өсүшү күтүлүүдө, анын өсүшүнө негизги салымды кайра иштетүү өнөр жайы жана электр энергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү секторлору кошот. Электрэнергиясын, газды жана сууну өндүрүүнүн жана бөлүштүрүүнүн өсүшүнүн жогорку арымда болушу Камбар-Ата 2-ГЭСнин биринчи турбоагрегатынын ишке киргизилиши шартында камсыз кылынат.

Айыл чарбасы экономикалык өсүшкө олуттуу салым кошо албайт. Бул тармакта дүң кошумча нарктын көбөйүүсү 1,0 пайыз деңгээлинде болжолдонууда.

Курулуштун дүң продукцияларынын реалдуу өсүшү 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча 10,0 пайыз деңгээлинде күтүлүүдө. Мында энергетика, транспорт жана тоо кендерин казып алуу тармактарынын объекттери артыкчылыктуу багыттардан болот. Мындан тышкары, улуттук сыяктуу эле, регионалдык деңгээлдерде жаңы долбоорлорду ишке киргизүү, курулуш тармагынын өнүгүшүнө кошумча түрткү берет.

ИДПнын пайдалануу боюнча түзүмүндө түпкү керектөөнүн 2010-жылдагы салыштырма салмагы 110,0 пайызды түзөт. Керектөөнүн көлөмү реалдуу алганда 5,7 пайызга артат.

Инвестициялык жагдайды жакшыртуу боюнча иш-чараларды жүзөгө ашыруу дүң инвестициялардын реалдуу өсүш арымын 2010-жылы 8,5 пайызга чейин арттырууга өбөлгө түзөт, бул жеке сыяктуу эле, мамлекеттик инвестициялардын агылып кирүүсүнүн эсебинен ишке ашырылат. Натыйжада, ИДПдагы дүң инвестициялардын үлүшү 27,7 пайызды түзөт.

Калайык-калктын акчалай кирешелери орточо айлык эмгек акынын 9,8 пайызга өсүшүнүн жана пенсия өлчөмүнүн 15,0 пайызга жогорулоосунун натыйжасында 7,1 пайыздык өсүшкө ээ болот.

2.3. Инфляцияны болжолдоолор

Дүйнөлүк экономиканы калыбына келтирүү келечегинин анчалык айкын эместиги жана соода боюнча негизги өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдүн экономикасындагы макроэкономикалык дисбаланс, республиканын макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн кыска жана орто мөөнөттүк болжолдоолордо белгисиздик жагдайын таңуулоодо.

Бүтүндөй алганда, 2010-жылдын экономикалык чагылдырылышы дүйнөдө сыяктуу эле, региондо ишкердик жигердүүлүктүн бара-бара калыбына келе тургандыгын болжолдоодо. Дүйнөлүк экономиканын турукташуусунан улам, азык-түлүк товарлары жана энергопродукциялары рынокторунда баа тенденциясынын жогорулоосу күтүлүүдө, мисалы дан

эгиндеринин, энергопродукцияларынын, кантка баанын жана башка өндүрүлгөн товарлардын кымбатташы болжолдонууда.

Электрэнергиясына, ысык сууга тарифтердин жогорулатышы 2010-жылдагы инфляция динамикасын калыптандырган негизги факторлордон болот, өз кезегинде коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрдүн наркынын өсүшү калайык- калктын чыгашаларын калган товарларга жана кызмат көрсөтүүлөргө азайтуу жагына кайрадан бөлүштүрүлүшүн шарттай тургандыгын күтүүгө болот. Бул, өлкөдө инфляциянын жалпы деңгээлине токтотуп туруучу таасирин тийгизет.

Ал эми бюджет-салык саясаты инфляцияга жана акча-кредит саясатына олуттуу таасир эткен башка бир маанилүү фактордон болуп саналат. Өтүп жаткан жылда салыктык кирешенин түшүүсүнүн кыскаруусу байкалып, бир эле убакытта мамлекеттик чыгашалардын көбөйүүсү күтүлөт, бул бюджеттик тартыштыктын өсүшүнө жана аны каржылоого керектөөнүн артышына алып келет. Ошондой эле 2010-жылы акциздердин жогорулатылышы мүмкүн, ал сөзсүз түрдө кыска мөөнөттүк аралыкта инфляциялык олжу-солкулукту жаратат. Ошентип, орто мөөнөткө каралган бюджет-салык саясатында белгисиздиктин орун алышы, инфляциянын болжолдонгон деңгээли үчүн белгилүү бир тобокелдикти шарттайт.

Мындан тышкары, кыска мөөнөттүк мезгил ичинде (бир жылга чейин) «базалык эффекттер» деп аталгандардын таасиринен улам, инфляция маанисинин өзгөрүлмөлүү болушу күтүлөт. Атап айтканда, 2009-жыл ичинде инфляциянын кумулятивдик мааниси рекорддук төмөн деңгээлде болгон, мунун натыйжасында бирдей шарттардын орун алышы жагдайында 2010-жылдын биринчи жарымында базанын төмөн болушунан улам, инфляциянын бир аз өсүшү жүрүшү ыктымал.

Бүтүндөй алганда, жогоруда берилген бардык факторлорду эске алганда, 2010-жылда инфляция деңгээли 7,5-9,5 пайыз чегинде болжолдолууда.

Экономикада баанын жалпы деңгээлинин динамикасын, керектөө чыгашаларындагы азык-түлүк товарларынын жогорку салыштырма салмагы аныктайт. Чет элдик эксперттердин баа берүүсү боюнча дүйнөдө азык-түлүккө баа, жакынкы 15 жыл аралыгында калктын санынын өсүшү, энергопродуктыларга баанын жогорулоосу, ошондой эле айыл чарба сырьесунун бир бөлүгүн биоотунду өндүрүүгө жумшоо себебинен улам, 15-20 пайызга өсөт. Республика ичинде айрым товарлар боюнча баа динамикасы тарифтердин жогорулатылышына, ички рыноктун алар менен толуп кетишине, айрым товардык рыноктун атаандашууга жөндөмдүүлүгүнөн улам, АКШ долларынын алмашуу курсунун динамикасынан, энергопродуктыларга баадан жана Кыргыз Республикасына продуктыларды экспорттошкон өлкөлөрдүн рынокторунда ошол товарлардын наркына жараша өндүрүүчүлөрдүн чыгымдарынын өсүшүнөн көз каранды болот.

Бүтүндөй алганда, инфляцияны болжолдоодо керектөө чыгашалары боюнча, төмөнкүлөр болжолдонгон:

- 2010-жылы дан эгиндеринин дүйнөлүк рыногундагы жагдай, жогоруулочу баа динамикасын түптөйт. Дан эгинин ичтен өндүрүүнү арттырууга карабастан, республика КМШ өлкөлөрүнөн буудайдын импортунан көз каранды бойдон калат. Импорттук берүүлөрдүн туруктуулугун кошо алганда, ички рыноктун дан эгинине жана унга

толтурулушу жана мамлекеттин материалдык запасты жетиштүү деңгээлде колдоп туруу чаралары, алардын керектөө чыгашаларына кыйыр эффекттин эске алуу менен баанын жалпы деңгээлине олуттуу таасир этет. 2010-жылга инфляцияны болжолдоо, акыркы жылдары түптөлгөн динамиканы эске алганда, ушул топко киргендерге баанын өсүшү 15 пайыз чегинде болоорун болжолдоодон улам келип чыккан.

- Мал чарба продукциялары рыногунда эт, канаттуулар этин жана сүттү өндүрүүнү көбөйтүү белгиленет. Ушул жагдай, ошондой эле эт азыктары рыногунда учурда түптөлгөн орточо баа, 2010-жылы эт азыктарына баанын өсүшү 10 пайыздан ашпай тургандыгын болжолдоого өбөлгө түзөт, ушунун өзү инфляцияны болжолдоодо да эске алынган, эт-сүт рыногундагы баа жагдайы эң башкысы, тоюттарга жана күйүүчү-майлоочу материалдарга (КММ) баага жараша, ошондой эле өнөктөш өлкөлөрдөн сырткы суроо-талап, сунушка жараша болот, тоюттардын наркынын кымбатташы жана коңшу өлкөлөрдө керектөө суроо-талабынын калыбына келишинин натыйжасында, продуктылардын экспортунун жогорулоосу ички сунуштун кыскаруусуна, демек, баанын өсүшүнө алып келиши ыктымал.
- Айыл чарба азык-түлүгүнө ички баа динамикасы ички рыноктун толтурулушу менен аныкталып, ал өз кезегинде, өсүмдүктөн алынган продукцияларга сырттан суроо-талаптын көлөмүнө жана жаратылыш-климаттык факторлого көз каранды. Акыркы жылдары жашылча-жемиш тобуна баа динамикасын эске алуу менен 2010-жылга инфляциянын болжолунда жашылча жемиштерге баанын 5 пайыздык өсүшү белгиленген.
- 2008-жылы тоң майлардын жана майлардын кескин кымбатташынан кийин, өтүп жаткан жылда алардын төмөндөөсү катталат. 2010-жылы күн карама майын дүйнөлүк өндүрүүнүн төмөндөшү натыйжасында, инфляция болжолунда алардын кескин кымбаттоосу учуруна чейинки ушул топко баанын орточо өсүшү 10 пайызга чейин белгиленген.
- Кант өндүрүү үчүн ички сырьенун жоктугу, даяр кантты импорттоп алуу менен орду жабылат. Ата-мекендик кант чыгаруу өндүрүшүн өнүктүрүү үчүн Өкмөттүн импортту чектөө жагында көргөн чаралары, импорттолгон кантка ички сунуштун кыскаруусуна жана баанын өсүшүнө алып келиши ыктымал. Мындан тышкары, канттын дүйнөлүк рынокто 2010-жылдын сентябрь айына чейин сунуштун тартыштыгынын сакталышы болжолдонууда, натыйжада 2010-жылга инфляция болжолу, кантка баанын 20-25 пайызга өсүшүн эске алуу менен аныкталган.
- 2009-2010-жылдары дүйнөлүк экономиканын бара-бара калыбына келиши мунайга суроо-талаптын жана анын баасынын жогорулоосу менен тиешелүү рынокко таасирин тийгизет, бул ата-мекендик рынокто мунайзатынын кымбатташына түрткү берет. Мындан тышкары, мунайга экспорттук алым (пошлина) мониторинг жүргүзүлгөн мезгил аралыгындагы мунайга орточо баага жараша Россия Өкмөтү тарабынан белгиленген. Демек, баанын күтүлүп жаткан жогорулоосу экспорттук алымдын көбөйүсүнө алып келет, ушул факторлордон улам, 2010-жылга инфляция болжолунда КММдын наркынын өсүшү 10 пайыз чегинде белгиленген (дүйнөлүк масштабда да баанын өсүшү болжолдоонуда).

3. АКЧА-КРЕДИТ ПРОГРАММАСЫН 2010-ЖЫЛДА ЖҮЗӨГӨ АШЫРУУНУН ШАРТТАРЫ

3.1. Акча-кредит саясатынын 2010-жылга каралган максаттары

Кыргыз Республикасынын бийлик органдарынын, 2009-жылдагы өсүш арымынын басаңдоосунан көрүнгөн тышкы таасирлердин кесепеттерине бөгөт коюуга багытталган күч-аракеттери 2010-жылга акча-кредит саясатынын өзөгүн аныктайт. Экономикалык өсүшкө колдоо көрсөтүү жана калкты социалдык жактан коргоого алууну күчөтүү үчүн бюджеттик түрткү берүүнүн пландаштырылган масштабдуу чаралары, электр жана жылуулук энергиясына тарифтердин жогорулатлышы, акча-кредит саясатынын биринчи кезекте аткарылуучу милдети катары инфляция арымын 7,5–9,5 пайыз чегинде токтотуп турууну шарттайт.

2010-жылда акча массасын жөнгө салуунун негизги каражаты катары ачык рыноктогу операциялар колдонулат, мында көбүнесе ликвиддүүлүктү жеңилдетүү боюнча операциялар ишке ашырылат: Улуттук банктын ноталары жана репо-операциялары, ал эми зарылчылык келип чыккан шартта – депозиттерди тартуу механизми колдонулат. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жана Улуттук банкы тарабынан рыноктук эмес мамлекеттик баалуу кагаздарды рынокто жүгүртүлүп жаткан инструменттерге өзгөртүү ыкмалары каралат, бул акча рыногунда кайтарым репо-операцияларынын көлөмүн арттырууга өбөлгө түзөт. Акча рыногунда калыптанган пайыздык чен механизминин аракети ички финансы рыногунун анчалык өнүгө албай жатышынан улам татаалдашкандыгына карабастан, Улуттук банк мындан ары да, рынок үчүн багыт берүү максатында кирешелүүлүктүн алгылыктуу ийри сызыгын түптөө үчүн пайыздык чендерди белгилөөгө өбөлгө түзөт.

Ички рынокто адистештирилген фондулар сыяктуу жаңы финансылык институттардын пайда болушу алардын финансылык жигердүүлүгүнүн кандай болоору белгисиз экендигинен улам, акча-кредит саясатынын алдыга коюлган максаттарына жетишүүдө, айрым бир белгисиздикти түптөгөн олуттуу структуралык фактордон болуп саналат. Экинчи жагынан алып караганда, адистештирилген фондулар финансы рыногунда атаандаштыкты күчөтүү аркылуу акча жана финансы рынокторунун пайыздык чендериндеги ажырымды кыскартууга түрткү берет, адистештирилген фондулардын экономиканын өсүшүнө өбөлгө түзүү максатында кредиттерди берүүсү, алардын ишин акча-кредит саясатын иштеп чыгууда жана орун алган тобокелдиктерди талаптагыдай тескөөгө алууда эске алынышын талап кылат.

Кескин өзгөрүүлөргө бөгөт коюу максатында, Улуттук банктын интервенциялары менен корректировкаланган ийкемдүү алмашуу курсу, өкүм сүрүп турган каатчылык жагдайында эң эле алгылыктуу иш ыргагы болуу менен тышкы ири таасирлерди жана камдардагы жоготууларды чектөө үчүн орто мөөнөттүк келечекте аракеттенет. Алмашуу курсуна басым сакталып калган же күчөгөн шартта Улуттук банк, эл аралык камдарды кыскартууга барбастан, акча-кредит саясатынын таасирин күчөтүшү ыктымал.

Экономикалык изилдөө иштерин жүргүзүү жана экономикалык жагдайга анализдөөлөр Улуттук банктын акча-кредит саясатынын максаттарына жана аралык максаттуу көрсөткүчтөргө (ориентирлерге)

жетишүү мүмкүнчүлүгүн кеңейтүү жагындагы милдеттерди чечүү үчүн белгилүү бир ресурстар багытталган, Улуттук банк кызыкдар болгон тармак бойдон калууда. Швейцариянын Улуттук банкы менен биргеликте акча-кредит саясатынын кыйыр инструменти катары, Улуттук банктын маалымат берүү саясатына баа берүү боюнча изилдөө иштерин жүргүзүү белгиленген. Мындан тышкары, иш планынын чегинде Кыргыз Республикасынын акча-кредит саясатынын трансмиссиондук механизмин иликтөөгө алуу, инфляциялык күтүүлөргө баа берүү, базалык инфляцияны эсептөө боюнча усулдук ыкмаларды иштеп чыгуу жана башка иштерди жүргүзүү каралган.

Төлөм системасын андан ары өнүктүрүү, ченемдик-укуктук базаларды оптималдаштыруу, ири төлөмдөр боюнча эсептешүүлөрдүн жана чекене төлөмдөр системасы үчүн жыйынтыктап эсептешүүлөрдүн өз учурунда камсыз кылынышы максаты болуп эсептелген, төлөм системасынын ишине көзөмөлдүктү күчөтүү жагында иштер улантылат. Республикасынын экономикасына таасир эткен тышкы жагдайлардан тышкары, финансы чөйрөсүндө пландаштырылып жаткан реформалар (МКВ жана чет өлкө валюталарынын соода аянттарын Улуттук банктан фондулук биржага которуу) ички финансы рыногундагы жагдайдын өнүгүүсүн болжолдоодо, белгисиздик жагдайын таңуулашы ыктымал.

Дүйнөлүк рыноктордо жагдайдын олуттуу өзгөрүүлөрүнүн жүрүшү, Өкмөттүн тариф саясатын кайрадан карашы, инвестициялык саясатта жана мамлекеттик финансы секторунда олуттуу өзгөрүүлөр жүргөн шартта, инфляцияга баа берүү жана анын диапозону кайрадан каралышы ыктымал.

3.2. Акча-кредиттик программа

Экономиканын программалык сценарий боюнча өнүгүүсү шартында учурунда 2010-жылы Улуттук банктын акча-кредит саясатын жүргүзүү экономиканын реалдуу, салыктык-бюджеттик жана тышкы секторунун күтүлгөн өнүктүрүү тенденцияларына жараша ишке ашырылып, инфляция боюнча максатуу көрсөткүчтү 7,5–9,5 пайыз чегинде токтотуп турууга багытталат. Күтүлүп жаткан чет өлкө инвестициялары, анын ичинде мамлекеттик инвестициялардын агылып кирүүсү экономиканы кредиттөөнү арттырат. Ошентип, кеңири мааниде колдонулуучу акчанын алгылыктуу өсүш арымы, банк тутумунун таза чет өлкө активдеринин төмөндөшү шартында, анын таза ички активдеринин өсүшү менен камсыз кылынат.

2010-жылы Улуттук банктын таза чет өлкө активдеринин өзгөрүүсүнө, тышкы карызды тейлөө боюнча стандарттык операциялардан жана сырттан кредиттердин жана гранттардын түшүүсүнөн тышкары, АКШнын Коргоо министрлигинин Транзиттик ташып жеткирүү борборунан жана Кумтөрдөн түшүүлөр олуттуу таасирин тийгизет. Мында, Кыргыз Республикасынын Өнүктүрүү фондусунун инвестициялык иши, банктар аралык валюта рыногуна АКШ долларын сунуштоо жагында кошумча басымды жасашы ыктымал, бул үчүн Улуттук банк АКШ долларын сатып алуу боюнча операцияларды арттырат. Ошондой болсо да, банктар аралык валюта рыногунун бир түрдүү эместигин эске алуу менен Улуттук банк алмашуу курсунун кескин өзгөрүшүнө жол бербөө

максатын көздөп, валюталарды сатуучу сыяктуу эле, сатып алуучу катары да иш алып барат.

Адистештирилген фондулар, кыска мөөнөттүү мезгилде акча-кредит саясатын жүргүзүүдө ички мүнөздөгү олуттуу фактордон болуп саналган 2008-жылдагы дүйнөлүк финансылык каатчылыктын кесепетине жооп катары түзүлгөн. Бул фондулар тарабынан экономикага пландаштырылган көлөмдө каражаттардын инвестицияланышынын ийгиликтүү жүзөгө ашырылышы учурунда, 2010-жылы акча базасынын өсүшү 27 пайыздык деңгээлинде калыптанат, M2X кеңири мааниде колдонулуучу акча 27 пайызга көбөйөт. Бирок, объективдүү факторлор менен катар эле, Республиканын банк секторунда орун алып турган инерция Өкмөт менен Улуттук банктын экономиканы кредиттөөгө түрткү берүүчү чараларынын жүзөгө ашырылышын кечеңдетиши ыктымал. Ушуну эске алып жана Кыргыз Республикасынын Өнүктүрүү фондусу, Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусу тарабынан ички рынокко инвестициялардын пландаштырылган көлөмдө жайгаштырылышына жетишилбесе, акча-кредит саясатынын альтернат сценариинде, акча топтомдорунун өсүшү бир аз кечеңдөө менен жүрүшү ыктымал.

4. КОРУТУНДУ

2010-жылы Улуттук банктын акча-кредит саясаты инфляцияны алгылыктуу арымда токтотуп турууга жана Өкмөттүн экономикалык өсүшкө түрткү берүүгө багытталган пландарын жүзөгө ашырууга өбөлгө түзүүгө багытталат. Мында, тышкы жана ички факторлордун күч алышына байланыштуу белгисиздик тобокелдиги орун алып, алар максаттуу көрсөткүчтөргө жетишүүдө кыйынчылык жаратышы ыктымал.

Банктардын кредит саясатын этият жүргүзүүсү, мамлекеттик баалуу кагаздардын эсебинен жогорку ликвиддүү активдер чөйрөсүнүн кеңейүүсү анын деңгээлин бир аз төмөндөткөн болсо да, банк тутумундагы үстөк ликвиддүүлүктүн сакталып турушуна түрткү берет. Банк тутуму аркылуу экономикага мамлекеттик олуттуу салымдар реалдуу сектор үчүн карыздык ресурстардын наркын төмөндөтүүгө түрткү бериши болжолдонууда. Бул тартылган жана жайгаштырылган ресурстар боюнча пайыздык чендердеги ортомчулук спрэдин кыскартууга жана бир эле учурда Улуттук банктын инструменттери жана реалдуу сектор боюнча чендердин ортосундагы ажырымды кыскартууга өбөлгө түзөт.

Ушул шартта 2010-жылы ликвиддүүлүктү ийгиликтүү жөнгө салуу үчүн Улуттук банк тарабынан маалыматтык-технологиялык жана ченемдик-укуктук базалардын учурда колдонулган элементтерин модернизациялоо жана кошумча элементтерди иштеп чыгуу жагында комплекстүү иштерди жүргүзүү талап кылынат.

Улуттук банктын портфелиндеги жүгүртүлбөгөн мамлекеттик карыздык инструменттери рынокто жүгүртүлгөн инструменттерге кайра тариздетүү боюнча Өкмөт кабыл алган чечимдин ишке ашырылышы Улуттук банктын капиталын жогорулатууга мүмкүндүк берет, бул тышкы таасирлердин банк тутумуна кесепетин тийгизиши тобокелдигин басаңдатып, мамлекеттик баалуу кагаздар рыногун өнүктүрүүгө түрткү берет.

Акча-кредит саясатынын ликвиддүүлүктү жөнгө салуу жана баалуу кагаздарды чыгаруу маселелеринде макулдашылган чаралар Ветомстволор аралык координациялык кеңештин чегинде жүзөгө ашырылат.

Акча-кредит саясаты жана макроэкономикалык модель түзүү жагындагы изилдөө иштери, анын ичинде башка өлкөлөрдүн борбордук банктары, эл аралык финансылык институттары менен биргелешип изилдөө иштерин жүргүзүү Улуттук банктын акча-кредит саясатынын максаттуу жана аралык көрсөткүчтөрүнө жетишүү мүмкүнчүлүгүн кеңейтүү максатында ишке ашырылат.

Финансы рыногунда сыйакы чендерин жөнгө салуу үчүн Улуттук банк Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусу үчүн базалык ченди белгилейт, ал ачык рынокто операцияларды жүргүзүү менен катар эле финансылык ресурстардын наркын аныктоодо багыт берүүчү катары кызмат кылат.

Тышкы рыноктордогу АКШ долларынын курсунун өзгөрүүсүнүн таасирлерин жеңилдетүү, Улуттук банктын камдык активдеринин наркынын начарлоо тобокелдигин диверсификациялоо, ошондой эле коммерциялык банктардын суроо-талабын канаттандыруу максатында, Улуттук банк банктар аралык валюта рыногунда АКШ долларынан айрымаланган валюталык активдер менен операцияларынын сегментин өнүктүрүүнү улантат.

Орто мөөнөттүк мезгил аралыгында, камдык активдердин ликвиддүүлүгүн жана коопсуздугун колдоо принцибине таянуу менен эл аралык камдарды товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн кеминде үч айлык импортунун зарыл болгон көлөмүн жаба алгандай деңгээлде колдоп туруу пландаштырылууда.

Улуттук банктын эл аралык финансылык уюмдар (Эл аралык Валюта фондусу, Дүйнөлүк банк, Реконструкциялоо жана өнүгүү Европа банкы, Азия өнүгүү банкы, Ислам өнүгүү банкы, ж.б.) менен жигердүү кызматташуусу улантылат.

Төлөм системасы жагында аны андан ары өнүктүрүү, ченемдик-укуктук базаларды оптималдаштыруу жана ири төлөмдөр боюнча эсептешүүлөрдүн, чекене төлөмдөр системасы үчүн жыйынтыктап эсептешүүлөрдүн өз учурунда өткөрүлүшүн камсыз кылуу максатында, төлөм системасынын ишине көзөмөлдүктү күчөтүү иши улантылат.

Улуттук банктын 2012-жылдын акырына чейинки мезгилде банк тутумун өнүктүрүү стратегиясына ылайык банк секторун андан ары өнүктүрүүнүн негизги максатынан болуп, финансылык ортомчулук деңгээлин андан ары жогорулатуу, Кыргыз Республикасынын экономикасында банк секторунун ролун күчөтүү, банк ишинин натыйжалуулугун, коопсуздугун жана ишенимдүүлүгүн колдоо болуп саналат. Депозиттерди коргоо агенттигинин иши коммерциялык банктарга карата ишенимди бекемдөөдө олуттуу фактордон болуп калат.

Республиканын микрофинансы секторунда 2010-жылы ушул сектордун финансылык кызмат көрсөтүүлөрдөн пайдалана алуу мүмкүнчүлүгүн кеңейтүү максатында, укуктук жана жөнгө салуу чөйрөсүн андан ары жакшыртуу иш-чаралары улантылат.